

Smaastykker.

V.

Et Universitetsprogram fra 1743.

Ved *Laurids Nyegaard*.

Nedenfor meddeles i Oversættelse et af det københavnske Universitets daværende Rektor, Dr. med. Georg Detharding, i 1743 udstedt Program i Anledning af den bergensiske Lector Theologiæ Edvard Londemanns Hustrus Død. Programmet er sikkert ikke forfattet af Detharding, men efter den efterladte Ægtefælles Udkast sat i Stil af Universitetets Notarius, som Skik den Gang var.

E. Londemann (1680—1749), der, efter præstelig Virksomhed, 1727 var bleven Professor i Filosofi ved Københavns Universitet og 1732 Lektor i Bergen, var selv ikke uvant med at forfatte lignende Udgydelser. Hans eneste literære Frembringelse bestod i sirlige og smigrende Lykønskningsvers og Trøstebreve. Han havde til Gengæld Greb paa at samle Formue, ejede et Gods i Jylland og købte — efter sin 2den Hustrus Død — Baroniet Rosendal i Bergens Stift, hvorefter han lod sig adle under Navnet Rosencrone. Om hans 2den Hustru, Anna Christina Nyegaard, ved hvis Død Programmet her udstedtes, meddeler dette selv alt, hvad der vides.

Londemanns og hendes — ogsaa i Programmet nævnte — Søn var den senere Gehejmeraad og Statsminister, Grev Marcus Gerhard Londemann v. Rosencrone, der, efter A. P. Bernstorffs Afskedigelse 1780, blev, i Følge den prøjsiske Kong Frederik II's Anbefaling, af Guldberg kaldet fra Gesandtposten i Berlin til Minister for det udenrigske Departement, men som da ogsaa maatte dele Guldbergs Skæbne i

1784, hvorefter han aldrig senere indtraadte i Statstjenesten; men tilbragte sin Tid med Studier i Historie, Statsvidenskab og Filosofi. Uden større Begavelse var han en fint dannet Mand og ualmindelig agtet og elsket for sin ædle og redelige Karakter og for den Støtte, han ydede Videnskab og Kunst. Ved Testamente af ham og hans Hustru, f. Hjelmstierne, er den Hjelmstierne-Rosencroneske Stiftelse oprettet efter deres Død¹⁾.

I hvert Fald har da Anna Christina Nyegaard Krav paa at mindes for sin Søns Skyld. Dethardings Program er trykt paa et stort Blad med sort Rand, c. 59 Centimeter langt og c. 46 Centimeter bredt. Det Eksempel, jeg har benyttet, findes i det i Statsbibliotheket i Aarhus indlemmede Bibliotheca Wegeneriana. Originalen vil der kunne efterses. Jeg har oversat det (selvfølgelig er det affattet paa Latin), da det saaledes vil kunne nydes af flere som et udmærket Eksempel paa Datidens Stil i slige Frembringelser. Overskriften lader jeg dog staa paa Originalsproget.

Rector Regiæ Universitatis Hafniensis

GEORGIUS DETHARDING

Medicinæ Doctor & Profess. Publ. Ord., Facultatis atque Collegii
Medici Decanus, Adessor Consistorii.

Hvad vi paa Tidens Strøm henleve mellem Haab og Frygt, dele vi mellem Glæder og Sorger. Saaledes gaar det til, at vi, som maa være rede til begge Dele og ikke kunne taale nogen af dem uden en ligelig Blanding af den anden, lære at bære dem begge med et roligt Sind, idet vi vekselvis prøves i dem. Derigennem føle vi, at, hvor kraftigt end det Liv er, vi leve her, saa er det dog ikke det, som opfylder vore Ønsker og tilfredsstiller den bedre Del af Mennesket, eller stiller hint Savn efter det uendelige, hvormed vi alle fødes. Saaledes først — tilskyndet ved Følelsen af Ulykker og ved

¹⁾ S. M. Gjellerup: Jens Dinesen Jersin, S. 234 ff. Dansk biografisk Lexikon XIV. S. 176 ff. Personalhistoriske Samlinger 5. R. V, 219.

den ufuldkomne Nydelse af i Sandhed flygtige og forgængelige Goder — rykkes den udødelige Sjæl, ligesom paa hine Vinger, opad for at søge efter det evige, søge Himmelen, og hviler sødt i Gud alene. Bort da med Vantroen, der søger sin Grund i de menneskelige Forholds Usikkerhed, bort med Overtroen, og lad hin indklage Gudernes Uvilje, denne anklage Skæbnens Ublidhed. Lad dem beholde deres Galskab for sig selv, som, fordi onde Skæbner plage de gode, og de ikke sjelden se de bedste kæmpe med mange og store Genvordigheder, til sidst drive Frækheden saa vidt, at de rent ud tage Gud ud af Tingenes Natur. Fornuftens Sejr er Religionens Triumf. Begge byder at ære dette Universums naadige, vise og hellige Styrer, som, idet han ene har Forstand paa, hvad os angaar, fordeler alt i en saa velgørende Blanding, at vi, som ere stillede paa denne Verdens Skueplads, et al Tid usikkert Sted, og i en udsat Stilling, saa meget mindre tage i Betænkning at opløfte vore Sjæle og vore Haab til Himmelen, som det nærværende Livs Vilkaar, hvis Genvordigheder intet kan opveje, ikke har levnet os andet til en grundfæstet Lykkes Fuldkommenhed end alene Forventningen om et bedre. Staaende paa dette Grundlag og væbnet med dette Skjold, holder Troen ud til Enden; ud af Modgang tager den Mod, Kræfter, Hæder; den overvinde allehaande Hindringer, ja endogsaa de hjemlige Sorger, der, efter et gammelt og sandt Ord, siges at være større end Taarerne. Blandt dem kan ingen tungere tænkes, ingen haardere nævnes, mene vi, end naar Døden adskiller Ægtefolk, hvem dette deres Forhold alene bar, hvem én Sjæl, fordelt i to Legemer, ved gensidig Kærlighed og fælles Vilje havde forbundet i en saadan Enighed, at den, som efter Gud Herrens Vilje sidst maatte forlade sin Vagtpost i Livet, med Rette kunde klage over, at han i levende Live var berøvet Halvdelen af sin egen Sjæl, i hvert Fald med saa megen Grund, som han med Sandhed kunde gøre gældende, at han i samme Grav nedlagde, hvad Naturen havde dannet ypperligt og beundringsværdigt, hvad Chariterne havde formet indtagende og yndigt, og hvad der i Dyd maatte kaldes stort og udmærket. Ak! hvor vanskeligt er det her for den retfærdige, der dog har Fromheden selv til Leder, at holde Maade med Sorgen!

Hvor svært taalmodigt at bære dette saa store og ved intet Middel erstattelige Tab! Og ogsaa dette er dog Fortrinnet ved den hellige Relligion, som vi bekende, at den mildner Sorgen og Kummeren over deres Død, som have været os kære, og overbeviser os med de urokkelige Grunde, som Apostelen Paulus, med beundringsværdig Vægt i Sagen selv og med Værdighed i Udtrykket, fremsætter 1 Thess. IV, 13 f: (Saaledes har Naaden skænket os, som ere Kristne, hvad Naturen har nægtet de øvrige; og hvad der ikke kan udføres ved Kunst, det gør Troen af sig selv. Idet Hedningernes Lærer gennemfører sin Bevisførelse paa det Sted, hvorom vi tale, slutter han det saaledes: *ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις*). Ved at erindre os denne Formaning ledes vi til saadanne Betragtninger, at de kunne trøste en ved hans Hustrus Død bedrøvet og nedbøjet Ægtemand, en saadan Hustru, at man i hende alene med Rette kan finde alle de Fortræffeligheder, som ellers enkeltvis kan pryde og være til Anbefaling for andre Kvinder og gøre dem værdige til Ære, Ros og Beundring, saa fuldt og rundeligt forenede, at Døden ved denne Lejlighed synes at have villet vise det mest mulige, den formaar med Menneskeslægten. Ti hvad enten vi tænker paa Legemets Skikkelse og Ansigtets Værdighed, som man ikke kan forestille sig prægtigere, eller paa Sjælens Anlæg og Evne, eller endelig paa Sæderne og Livets hele Holdning, var alt dette her saa sjældent og saa udmærket, i saa høj Grad overgaaende det almindelige, at vi ikke tage i Betænkning at paa-staa, at Kvinder, udstyrede med lignende Gaver og af Naturen saa straalende af Dyder, i et helt Aarhundrede kun ville frembringes i et meget lille Antal, bedre (om overhovedet saadanne opstaa) end ikke kunne attraaes i vore Bønner. Vi fremsætte dette, ikke blot fordi vi stole paa Ægtemanden selv (ti hvo vil mene, at denne, ogsaa efter Hustruens Død, altfor heftigt har givet efter for den ømme Kærlighed, hvormed han elskede hende, mens hun levede!), men efter alles Mening, saa mange som højagtede hendes Sjæls oprigtige Fromhed, hendes naturlige Blufærdighed og hendes med Værdighed og Takt ligeligt blandede Elskværdighed, hendes milde og rolige Sind, der lige saa let og villigt tog Hensyn til de fattiges

Trang som til Vennernes Ønsker, hint i Samtaler med Salt krydrede Vid, hin i alle Bevægelser yndige Anstand, i alt Arbejde beundringsværdige Dygtighed og fuldendte Klogskab i Styrelsen af Husvæsenet, kort sagt saa mange som nærvæd skuede den hele Forening af Dyder i det saa skønne Legeme. Og hvo vilde nu (Lector, din Tro!) være en saa umenneskelig Dommer, at han ikke vilde undskylde det, om ogsaa den Mand, som havde mistet en saadan Hustru, vilde blive greben af en utaalmodig Smerte og sukke med hint Digterens Ord: *Quis desiderio sit modus aut pudor tam caritatis?* Dog, den berømmelige og højærværdige Mand, som Talen her er om, trænger ikke til denne Undskyldning; ti hans Sorg over Tabet af denne uvurderlige Skat er af en saadan Beskaffenhed, at det paa ham kan kendes, hvor stor Kærlighedens Magt er; han bærer den, som det kan ventes af den, der baade er Filosof og, hvad mere er, Kristen og, hvad mest er, Theolog af Fag. Han udbad sig vel af os dette Skrift, for deraf at hente nogen Mildnelse i Sorgen, naar han paa Prent ved Siden af Navnet saa' den i alle Retninger fuldkomne Kvindes — ak, en Gang hans Hustru! — Billede og Levnedsløb sikret mod Forglemmelse og overgivet til Efterslægtens Ihukommelse. Vi opfylde herved, efter som Sæd er, den fromme og retfærdige Bøn og paabyde, at Navnet paa den ædle og i Dyder fuldkomne Kvinde

ANNA CHRISTINA NYEGAARD

skal være ukrænkeligt, og ligesom vi, saa vidt Pennen formaa det, ovenfor har malet hendes Billede og ydet hendes ypperlige Egenskaber Ære, saaledes ville vi nu fremstille Hovedpunkterne i hendes Liv. Født i det 11te Aar i det Aarhundrede, vi henslide, saa hun Lyset d. 7de Februar i Ribe Stift i Nørrejylland, i Præstegaarden i Resen Sogn, hvori, som i Nabosognet Humlum, Sjælesorgen dengang omhyggeligt varetoges af den velærværdige Peter Nielsen Nyegaard. Over denne Fader glædede hun, vi tale om, sig; i Sandhed ogsaa over Moderen, Gjertrud Elisabeth Jersin, der var født paa et hæderværdigt Sted som Datter af den højærværdige Jakob Jersin, S. S. Theol. Doct. og Biskop i Christiansand i Norge,

og Adelheid Burchardt, en udmærket Kvinde, idet hun paa fædrene Side til Bedstefader havde den højærværdige Jens Dinesen Jersin, S. S. Theol. Doct. og Ribensernes gejstlige Forstander, der har gjort sig udødelig fortjent af Kristendommens Sag, som han bestræbte sig for at fremme saavel ved Eksempel og Tale, som ogsaa i Skrifter, der aldrig vil forgaa og ere fyldte med god Frugt; men paa mødrene Side en lige saa højærværdig Mand, Johannes Burchardt, S. S. Theol. Doct. og en meget aarvaagen Forstander for det samme Ribe Stift. Hvad Under da, om hun, rundet af dette Blod, med Modernelken har inddrukket Forfædrenes Dyder, især naar hertil føjedes from Omsorg af Forældre, som besad dette Kærlighedspant i Gudsfrygt og fra hendes første Aar ved Hjælp af de gavnligste Forskrifter opdrog hende til alt, hvad uskyldigt er. Deres hellige Arbejde bar en lykkelig og til deres Bønner svarende Frugt; men det varede altfor kort; ti i Aaret 1716 d. 8de August gik Moderen hjem til flere, og tre Aar efter blev Faderen borttrykket ved en altfor tidlig Død d. 16de September, hvorved hun henkastedes i den bitreste Sorg, omendskønt hun endnu næppe var kommen til Skels Aar og Alder. Efter saaledes at være berøvet begge Forældrene i den spæde Alder, der er saa modtagelig for alt (hun var endnu ikke 9 Aar), sørgede kødelige Frænder, som hun havde i Norge, omhyggeligt for, at hun ikke skulde drages ind paa Lastens Veje, hvad tit hænder spæde Sjæle, naar de savner Opdragelse. En lykkelig Skæbne førte hende i Huset hos og under Varetægt af den velærværdige Peter Gelmuysen, daværende Præst for et Præstegæld i Hardanger i Bergens Stift og for den Menighed, der samler sig om Kristus i Vig og Østensø, en tro Hyrde, der til Ægteviv havde hendes Moster, Christina Jersin, en ved Fødselen, men endnu mere ved sine Dyder, fremragende Kvinde. Gennem en højhjærtet Opdragelse styrkedes hendes Sjæl fra Dag til Dag i Iver efter alt ypperligt, og med Aarene voksede hun i Gudsfrygt og Ærbødighed mod Guddommen og i alt, hvad der pryder det svage Køn. Ti omendskønt hun ogsaa efter nogle Aar mistede sin Moster (hvem man i Sandhed kunde kalde hendes anden Moder) og sin trofaste Beskytter, var hendes Hjærte allerede saa

rent og af en saa højsindet Adel, at hun kunde staa alene, hvad der er den største Trøst i Modgang. Smerten, hun led ved den dobbelte Jordefærd, mildnedes ved den redelige Vilje hos den velærværdige Mand, Christopher Gelmuyden, der ikke blot efterfulgte sin Fader i Omsorg for Embedet, men ogsaa i Omsorgen for sit Sødskendebarn. Det gik da saaledes, at hun blev i denne Mands Hus lige til 1730. Der voksede hun ikke mindre ærbart og helligt op og lærte i fortrinlig Grad Fromhed, Nøjsomhed og Forstand paa Styrelsen af et Husvæsen. Og skønt hun allerede da var i Orde for al Finhed og Ynde i sit Væsen og, som et Indbegreb af Mildhed, Venlighed og Anstand, var fjærn fra al landlig Plumshed, havde hun dog ingen Drift efter tom Forfængelighed eller Nydelselyst, heller ikke stod hendes Attraa til de Verdens Daarligheder, som hint Køn i saa høj en Grad sætter Pris paa, idet hun stadigt beflittede sig paa, ikke at smykke Legemet med Klæder, men Aanden med Dyder. Derfor begyndte ogsaa dette udsøgte, enestaaende Indbegreb af Dyder, dette prydende Sæde for Dejlighed og Ynde, at prises i hver Mands Mund, og hun vandt i kort Tid et Ry, der svarede til Anseelsen af hendes Fortjenester og personlige Optræden. Den højædle og højærværdige Foresatte for Bergenserne, Dr. Marcus Müller, fik da den Tanke at føre hende i sin Ægteseng, der allerede i nogle Aar havde været Magen berøvet, og, bevæget ved Lovtalen over hendes Dyder, som han personlig erfarede, at Genstanden selv stemmede med, nærmede han sig og gjorde hende Ægteskabstilbud, og efter at have bejlet til hende og faaet hendes Ja, førte han hende til sit Hus i det nævnte Aar d. 24de Maj efter en festlig Højtid i Bispegaarden. Næste Aar viste det sig, at Gud var de nye Ægtefolk naadig, da der d. 16de April af dette Ægteskab fødtes en lille Pige, som i Daaben fik Navnet Anna Dorthea. Men — o, skuffende Mennekehaab! — neppe var den højærværdige Mand gjort til Fader med et dejligt Afkom, før han grebes af Sygdom; og da den var stærkere end han, opgav han Aanden d. 11te December. Saaledes blev hun, der knap i 20 Maaneder havde smagt Ægteskabets Sødme og kun var lidt over 20 Aar gammel, allerede da Enke, maaske forat hendes for Gud rene og elskelige

Sjæl nu helt skulde forberede sig paa og med al Flid slaa sin Lid til Lammets Bryllup, hvortil hun allerede for længe siden havde fæstet sig i Troen. For dette syntes det særdeles tjenligt, at hun, saa snart afdød fra dette Livs Omskiftninger, tidlig skulde lære, at der ingen varig Glæde er ved de menneskelige Ting, og at der forgæves ventes sand Lykke af hine Goder, som fratages os, naar vi nyder dem i fuldest Maal. Efter Skæbnens Vilje skulde Datteren overleve, ligesom da den bedste Fader, saa nu den fromme Moder; jeg kan tænke, forat den, hvem Alderen ved hins Jordefærd ikke tillod at bevidne sin Smerte lydeligt med Hulken og Graad, ved dennes Støv med Sorgens Tyngde selv skulde opveje, hvad hun skyldte sin Faders hedengangne Sjæl, og paa den anden Side forat Moderen, mens hun var i Live, og især mens hun sad i Enkestand, skulde have nogen Lægedom i selve Erindringstegnet om den bitre Hændelse, saa ofte hun betragtede det Kærlighedspant, hendes døende Ægtefælle havde ladet tilbage. Spørge vi om hendes øvrige Skæbner, og med hvilket Sind hun bar sin Ulykke, eller hvorledes hun senere har opført sig, saa sige vi i Korthed, at hun har været *ὄρθως χήραν* (1 Tim. V. 3, 5.), men (lad der ikke hæfte noget hadefuldt ved Ordet!) *νεωτέραν*, i høj Grad forskellig fra den Slags, som Apostelen skildrer v. 11. 12. 13, kun en saadan, som burde gifte sig med en Mand, føde Børn, forestaa et Hus, v. 14. Derfor samtykkede hun ogsaa, da en anset Mand, den højærværdige og højtagtede Edvard Londemann, Assessor i Højesteret, Medlem af Consistoriet og S. S. Lector i Theologien paa Kathedret i Bergen og Canonicus, bejlede til hende. Selv berøvet en tidligere højtelsket Hustru, havde han allerede længe kæmpet mod sin Skæbne og af Erfaring lært, at et Husvæsen vanskeligt kan holdes oppe uden en klog Husmoder; han tænkte, naar Lejlighed bød sig, paa et nyt Ægteskab, og bevæget ikke mere ved det offentlige Ry, hvori hun stod, end ved hendes egne straalende Gaver, foretrak han hende fremfor enhver anden til Hustru. Med ham indgik derfor vor Salige det andet Ægteskab 1737 15de Februar. Forbindelsen, begyndt og indgaaet paa Himmelens Befaling, hengik under al Lykke ovenfra, i Enighed, Kærlighed, Trofasthed, Glæde og velsignet med

Frugtbarhed, hvad der plejer at attraaes med særlige Bønner. Ti Aaret efter, d. 25de Maj, blev hun forløst med en Søn, og atter efter to Aars Forløb med en Datter. Hin fik efter Fødselen Navnet Marcus Gerhard, denne, født paa Mandens Gods „Ømark“ [?] i Nørrejylland¹⁾, Navnet Maria Christina Wielandt. Indtil da forløb det lykkeligt for de kære Ægtefolk. Men ikke saa lykkeligt gik det med den tredje Fødsel i Ægteskabet. Under mange Smerter fødte hun i indeværende Aar d. 31te Marts et Drengbarn; men i sin Svaghed udholdt hun ikke de voldsomme Smerter mere end syv Dage, og ved Solens Opgang d. 7de April gav hun Gud sin Aand efter nylig at have givet Livet og Lyset til det sidste og sødeste Pant, en lille Dreng nemlig, som med Rette kunde være bleven kaldt Benoni, men som Faderen foretrak at kalde Peter Nye-gaard efter dets Morfader, idet han, som det synes, ikke dristede sig til at kalde den Benjamin, hvem hans bedrøvede Sind baade forudvarslede et kort Liv (han døde nemlig d. 28de Maj) og betragtedes som Aarsagen til Moderens Død og Familjens Sorg. Vel er det ikke tungt for de Sjæle, der ere modne for Himmelen, at forlade Jorden, og forlængst havde den fromme Kvinde omgjordet sig til denne Rejse til Fædrelandet og havde Dagen før den sorgfulde Fødsel taget det hellige Vandringsbrød, som nærer og styrker Troen paa Frelseren. Og visselig, dersom Gud (det være tilladt at sige!) misunder Jorden hende, saa er det i sin Orden, at vi misunder ham Himmelen. Men dog er det ret (hvis vi ikke vilde anse det for smukt at aflægge menneskelig Følelse) at begræde de Børns Lod, der bedrøvede staa omkring den bedste Moders Grav og forgæves med Hulken og med Stemmer brudte af Graad kalde hende tilbage fra de høje Stole; det er ret at røres og bevæges af Mandens Smerte, som efter i Korskirken i Bergen d. 22de April den ottende Time paa Dagen med et hæderligt Følge, under højtidelig Pragt, at have overgivet Jorden Resterne af det elskelige Legeme, nu, utrøsteligt sørgende og klagende, i sit og de fælles Panters Navn, har sat Husmoderen,

¹⁾ L. ejede Nøragergaard, nogle Mil nordvest for Hobro. Om en Gaard i Jylland af Navnet Ømark er mig intet bekendt.

Ægtehustruen og Moderen, sit Køns uforlignelige og ypperlige Smykke, til Ihukommelse og Hæder et Mindesmærke, helliget hendes hedengangne Sjæl¹⁾. København 22de Juni 1743.

Under Universitetets Segl.

¹⁾ Det er vistnok med Henblik til den her givne Karakteristik, at E. Pontoppidan i sin Kirkehistorie (IV, 245) omtaler »die von grosser Tugend nahmhafte Jungfer Anna Christina Nyegaard«.

H. F. R.